



Т.Ю. Харитонова,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри аграрного,
земельного та екологічного права

І.І. Каракаш,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного,
земельного та екологічного права

КАФЕДРА АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Під різними назвами кафедра аграрного, земельного й екологічного права існує більше 50 років, з яких останні 19 років – у складі юридичної академії, а тепер – у складі Національного університету «Одеська юридична академія». Протягом 20 років кафедру в складі Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова очолював її засновник – доктор юридичних наук, професор І.О. Середа. Принципи й традиції, закладені професором І.О. Середою в основу формування кафедри, досі застосовуються в її діяльності. У подальшому кафедру очолювали професори П.Р. Стависький, З.А. Павлович і О.О. Погрібний, які доклали чимало зусиль для її подальшого розвитку. Більш ніж десять років кафедру очолював учень професора І.О. Середи професор І.І. Каракаш, яким багато зроблено для зміцнення кафедри науково-педагогічними кадрами. Із 2016 р. завідувачем кафедри є доктор юридичних наук Т.Є. Харитонова.

Наразі кафедра аграрного, земельного й екологічного права входить до складу соціально-правового факультету, проте вона забезпечує підготовку бакалаврів, спеціалістів і магістрів за денною та заочною формами навчання на всіх факультетах та інститутах Національного університету «Одеська юридична академія». Дисципліни кафедри є надзвичайно актуальними та важливими в умовах формування правової держави та дотримання прав громадян, які передбачені Конституцією України, оскільки пов'язані з використанням та-

кого найціннішого ресурсу, як земля, природними ресурсами (лісами, водами, надрами), з екологічними питаннями, на які спрямовано увагу всього світу. Крім того, Україна є аграрною державою, і розвиток сільського господарства наразі є пріоритетною галуззю.

Природноресурсове право.

Суспільне усвідомлення необхідності раціонального використання природних ресурсів і забезпечення ефективної охорони навколишнього природного середовища зумовило розвиток природноресурсового законодавства, на основі якого відбулося становлення природноресурсового права. Мета викладання навчальної дисципліни полягає в наданні теоретичних і практичних знань студентам із сучасного природноресурсового законодавства й права, у систематизації отриманих ними знань для використання в практичній діяльності, в ознайомленні з науковими працями провідних учених із теоретичних проблем природноресурсового права, у системному пізнанні змісту основних положень чинного законодавства й аналізі опублікованої судової практики, а також в отриманні практичних навичок застосування правових норм під час вирішення конкретних навчальних завдань. Слід зазначити, що окремі розділи навчальної дисципліни виходять за межі власне законодавчих вимог природноресурсових нормативно-правових актів. Тому в процесі викладання навчальної дисципліни студенти мають можливість познайомитися зі змістом положень суміжних галузей

законодавства в галузі раціонального використання природних ресурсів, із вимогами технічних норм і технологічними правилами природокористування. Тільки на цій основі можна сформувані цілісний світогляд майбутніх правників із вищою юридичною освітою щодо гармонійної взаємодії суспільства з природним середовищем.

Екологічне право України. Охорона навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в сучасних умовах є важливою проблемою державної екологічної політики та невід'ємним складником сталого економічного й соціального розвитку країни. Це зумовлено значними антропогенними порушеннями, техногенними переваженнями відповідних територій, негативними екологічними наслідками Чорнобильської катастрофи, неефективним використанням природних ресурсів, широкомасштабним застосуванням екологічно недосконалих технологій, неконтрольованим ввезенням у країну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів, руйнівними наслідками військової діяльності, природними катастрофами й іншими екологічними катаклізмами. За загальним визначенням екологічне право являє собою систему правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері взаємодії людини й суспільства з природним середовищем із метою раціонального використання й своєчасного відтворення природних об'єктів та їх ресурсів, ефективного збереження та забезпечення безпечного навколишнього середовища в інтересах нинішніх і майбутніх поколінь людей. Цілями викладання екологічного права є системне пізнання змісту вимог екологічного законодавства й надання майбутнім фахівцям-правознавцям необхідних знань щодо застосування його положень у своїй практичній діяльності. Проте як навчальна дисципліна воно виходить за межі власне еколого-правових вимог. У процесі навчання студенти ознайомлюються зі змістом української екологічної доктрини, положеннями

загальнодержавних і регіональних екологічних програм, вимогами суміжних галузей законодавства щодо охорони та збереження природних багатств, екологічними вимогами технічних норм і впровадженням рекомендованих технологій природокористування. Тільки на таких засадах можливе формування цілісного екологічного світогляду фахівців із вищою юридичною освітою.

Земельне право України. Сучасне земельне право України є основною нормативною дисципліною в системі підготовки фахівців із вищою юридичною освітою й одночасно є самостійною галуззю права в українській правовій системі. Нормативно-правову базу земельного права складає діюча система вітчизняного земельного законодавства, головне завдання якого полягає в забезпеченні правового регулювання суспільних відносин щодо використання й охорони землі як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави.

Земельна реформа, започаткована з метою здійснення радикальних економічних перетворень і формування ринкових відносин, передбачала створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, забезпечення раціонального використання й ефективної охорони земель. Зазначене вимагало докорінного перегляду, оновлення та реформування земельного законодавства. Теоретична актуальність і практична значимість викладання студентам сучасного земельного права полягає в тому, що новачі, закріплені в земельно-правових актах, призвели до суттєвих змін у земельних відносинах. Тому юрист-правознавець має завчасно підготуватися до сприйняття таких законодавчих новачій і бути готовим до застосування їх у своїй практичній діяльності.

Аграрне право України. Аграрне право є особливою галуззю права України, предметом якої виступають урегульовані правом суспільні відносини, що виникають у процесі сільськогоспо-



дарської та пов'язаної з нею діяльності. На міжнародному рівні вже давно визнано, що саме українське сільське господарство є стратегічно важливим для забезпечення світової спільноти якісним і достатнім продовольством у найближчому майбутньому. Ці й інші фактори роблять сільське господарство нашої держави точкою економічного й соціального зростання, що потребує максимального сприятливого законодавчого забезпечення. Вітчизняний та іноземний досвід давно й переконливо довів, що сільське господарство вимагає специфічного правового регулювання, яке концентрується в аграрному законодавстві. Актуальність і необхідність аграрного права як складової частини якісної підготовки високопрофесійних юристів не викликає сумнівів, адже сфера агропромислового комплексу є тим флагманом української економіки, який усе більше активізує свій розвиток, задіює все більше працівників, усе частіше стає середовищем для найрізноманітніших специфічних правопорушень. Саме тому набуття знань про те, як на практиці вирішуються складні питання, що виникають у процесі застосування норм аграрного законодавства, а також набуття навиків пошуку шляхів їх усунення є невід'ємною складовою частиною підготовки прогресивного сучасного юриста, причому як задіяного на публічній службі, так і того, хто обслуговує приватних осіб.

Саме тому основною метою роботи кафедри є якісне навчання здобувачів вищої юридичної освіти, а також глибоке наукове опрацювання проблемних аспектів сучасного законодавства, що регулює аграрні, земельні, екологічні та природноресурсові відносини. Наукові розробки та методичні новачки кафедри втілюються в професійній підготовці фахівців, які здатні вирішувати сучасні теоретичні та практичні завдання на високому рівні. Мета роботи кафедри також реалізується в активній підготовці науково обґрунтованих пропозицій, рекомендацій і експертних висновків щодо нормотворчої та право-

застосовної діяльності у сфері регулювання аграрних, земельних, екологічних і природноресурсових правовідносин.

На кафедрі працює тринадцять штатних викладачів і один сумісник, з яких два професори, десять доцентів і два асистенти. Професорсько-викладацький склад кафедри є таким: Т.Є. Харитонова – завідувач кафедри, д. ю. н., доцент; І.І. Каракаш – к. ю. н., професор; В.Д. Сидор – д. ю. н., професор (за сумісництвом); А.І. Черемнова – к. ю. н., доцент; Н.С. Гавриш – к. ю. н., доцент; О.В. Степська – к. ю. н., доцент; Є.О. Платонова – к. ю. н., доцент; В.О. Юрескул – к. ю. н., доцент; Л.А. Канівець – к. ю. н., доцент; І.Є. Чумаченко – к. ю. н., доцент; А.Й. Годованюк – к. ю. н., доцент; Х.А. Григор'єва – к. ю. н., доцент; К.М. Караханян – к. ю. н., асистент; М.М. Заверюха – к. ю. н., асистент.

Веденням діловодства й звітності на кафедрі займаються старший лаборант Л.А. Кифоренко та лаборант Т.В. Пивовар.

На кафедрі викладаються такі навчальні курси та спецкурси: «Аграрне право України»; «Земельне право України»; «Екологічне право України»; «Природноресурсове право України»; «Забезпечення прав у соціальній, аграрній, земельній і екологічній сфері»; «Науково-теоретичні проблеми набуття та реалізації прав на землю»; «Набуття та реалізація прав на землю в Україні»; «Забезпечення прав на землю»; «Роль адвокатури в забезпеченні законності в земельних відносинах»; «Проблеми застосування юридичної відповідальності за аграрні, земельні й екологічні правопорушення»; «Правове регулювання кооперативних відносин в Україні»; «Право екологічної безпеки»; «Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища» (англійською мовою); «Основи екології» (у юридичному коледжі).

На кафедрі зберігається традиція підготовки науково-педагогічних кадрів як для академії та її підрозділів в інших містах, так і для ВНЗ м. Одеси й півден-



ного регіону України. Тільки за останнє десятиліття на кафедрі підготовлені й захищені дві докторські дисертації (Т.Є. Харитонова та В.Д. Сидор), підготовлено та представлено до захисту докторську дисертацію Н.С. Гавриш, кандидатами юридичних наук стали 23 аспіранти й здобувачі.

Викладачі, аспіранти та здобувачі кафедри є учасниками численних регіональних, усеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій і симпозіумів, які проводяться у вищих навчальних закладах і наукових установах Києва, Львова, Одеси, Харкова, Дніпра, Луцька, Івано-Франківська тощо, а також у країнах СНД (у Росії, Білорусі, Молдові) і Європейського Союзу. Представлені ними статті та доповіді містять конкретні пропозиції щодо вдосконалення аграрного, земельного й екологічного законодавства й практики застосування їх норм.

Пропозиції стосовно розроблення нових законопроектів і підзаконних нормативних актів щодо вдосконалення регулювання аграрних, земельних, екологічних і природноресурсових відносин подавалися викладачами кафедри в Інститут законодавства Верховної Ради України. Тільки у 2013–2014 рр. були подані такі документи: проект Закону України «Про оголошення природної території Куяльницького лиману Одеської області курортом державного значення» до Верховної Ради України через народного депутата України С.В. Ківалова; альтернативний проект Закону України «Про родові поселення й родові маєтки в Україні» до громадської організації «Народний рух захисту землі»; висновок щодо проекту Закону України «Про посилення державного контролю за використанням природних ресурсів, що перебувають у приватній власності суб'єктів господарювання», ініційованого народними депутатами України; висновок щодо тлумачення частини 6 статті 118 Земельного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями статей 15 і 16 Закону України «Про кооперацію» та статті 237 Цивільного

кодексу України до Конституційного суду України за запитом судді Конституційного суду України тощо.

Співробітниками кафедри підготовлено й представлено до Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин доповідну записку стосовно розроблення проекту Закону України «Про охорону ґрунтів та їх родючості» з доданням зазначеного законопроекту, подано експертний висновок щодо відтермінування прийняття законопроекту «Про ринок земель», розглянутого Верховною Радою України в першому читанні 7 грудня 2011 р., і переходу до розроблення законопроекту «Про обіг земель сільськогосподарського призначення в Україні». Надано висновки щодо правової оцінки подання Одеської міськрайонної природоохоронної прокуратури Одеської області від 19 липня 2013 р. «Про усунення порушень вимог законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про охорону атмосферного повітря» та «Про охорону навколишнього природного середовища».

Крім того, науковці кафедри разом із Президентом Національного університету «Одеська юридична академія» С.В. Ківаловим узяли участь у Міжнародному проекті з дослідження екологічних проблем світу, ініційованого науковцями з Бразилії. Темою дослідження стала екологічна проблема, пов'язана із закриттям екологічно небезпечного об'єкта – промисельно-пропарювальної станції Одеської залізниці, яка тривалий час впливала на безпечне життя та здоров'я жителів мікрорайону «Лузанівський» в Одесі, і проблеми Куяльницького лиману. Презентація книги відбудеться в Бразилії 27–30 листопада 2017 р.

Концептуальні конкретні пропозиції з реформування аграрних, земельних, екологічних і природноресурсових відносин були опубліковані в журналах «Юридичний вісник», «Часопис цивілістики», «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», наукових збірниках «Актуальні проблеми держа-



ви й права» і «Наукові праці Одеської національної юридичної академії». Викладачі, аспіранти та здобувачі кафедри виступили з науковими статтями й повідомленнями в журналах «Право України», «Держава й право», «Право й суспільство», «Причорноморський екологічний бюлетень», «Земельне право: теорія й практика», «Землевпорядний вісник» та інших спеціалізованих періодичних виданнях.

Кафедра підтримує активні творчі зв'язки зі спорідненими кафедрами Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також із секторами й відділами Інституту держави й права ім. В.М. Корецького НАН України. Такі зв'язки щороку розширюються й зміцнюються на науково-видавничій і навчально-методичній основі.

В останні п'ять років професорсько-викладацьким складом кафедри виконувалася науково-дослідницька робота за темою «Правове забезпечення сталого розвитку земельних та екологічних відносин у Південному регіоні України». За зазначеною тематикою було виконано низку ґрунтовних досліджень й отримано важливі наукові результати. Так, у 2011–2015 рр. було захищено десять кандидатських й одна докторська дисертація. У 2016–2017 рр. захищено одну докторську дисертацію та сім кандидатських дисертацій.

Робота кафедри в науковій сфері знайшла своє безпосереднє відображення в багатьох виданнях. За останні п'ять років загальна кількість публікацій членів кафедри склала більше 380 найменувань, із них статей у фахових журналах і доповідей у збірниках наукових конференцій – понад 250. Результати активної роботи науковців кафедри опубліковані в семи монографіях.

– Юрескул В.О. Правове регулювання поведінки з побутовими відходами

в Україні : [монографія] / В.О. Юрескул. – О. : Фенікс, 2012. – 274 с.

– Сидор В.Д. Методологічні засади й історичні передумови формування сучасного земельного законодавства й права України : [монографія] / В.Д. Сидор. – Чернівці, 2013. – 208 с.

– Григор'єва Х.А. Переробна кооперація в сільському господарстві України: правове регулювання організації та діяльності : [монографія] / Х.А. Григор'єва. – О. : Юридична література, 2015. – 248 с.

– Піддубна Д.С. Правове забезпечення захисту органічної продукції від генетично модифікованих організмів в Україні : [монографія] / Д.С. Піддубна. – Кривий Ріг : 2015. – 373 с.

– Харитонова Т.Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики : [монографія] / Т.Є. Харитонова. – О. : Юридична література, 2016. – 424 с.

– Каракаш І.І. Право власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні : [монографія] / І.І. Каракаш. – О. : Юридична література, 2017. – 436 с.

– Гавриш Н.С. Використання, відтворення й охорона ґрунтів в Україні: теоретико-правові аспекти : [монографія] / Н.С. Гавриш. – О. : Юридична література, 2016. – 392 с.

Окрім публікації монографічних досліджень, члени кафедри беруть участь у численних міжнародних, усеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, які проводились у Києві, Львові, Одесі, Харкові, Луцьку, Івано-Франківську, Хмельницькому, а також за кордоном. Представлені доповіді містять конкретні пропозиції щодо вдосконалення аграрного, земельного, екологічного та природноресурсового законодавства й практики застосування їх норм.

Кафедра аграрного, земельного й екологічного права проводить активну роботу у сфері методичного забезпечення навчального процесу. Із цією метою викладацьким складом кафедри було видано низку підручників і навчальних посібників.



– Екологічне право України : [підручник для студ. вищих навч. закладів із грифом МОН України] / За ред. І.І. Каракаша. – О. : Фенікс, 2012. – 788 с.

– Набуття й реалізація прав на землю в Україні : [навчальний посібник] / А.Й. Годованюк, І.І. Каракаш, Є.О. Платонова та ін.; за ред. проф. І.І. Каракаша. – О. : Юридична література, 2016. – 332 с.

– Земельне право України : [навчальний посібник] / І.І. Каракаш, В.Д. Сидор, Т.Є. Харитонова й ін. ; за ред. І.І. Каракаша й Т.Є. Харитонової. – Вид. 2-ге, переробл. і допов. – Одеса : Юридична література, 2017. – 588 с.

– Аграрне право України : [навчальний посібник] / Т.Є. Харитонова, І.І. Каракаш, Х.А. Григор'єва й ін. ; за ред. Т.Є. Харитонової, І.І. Каракаша. – Одеса : Юридична література, 2017. – 436 с.

– Topical issues of Ukrainian land legislation and law: Textbook for Law students of the National University «Odessa Academy of Law» / V.D. Sydor. – Odessa : Feniks, 2014. – 131 с.

Навчальний процес в університеті забезпечується також виданням низки методичних рекомендацій і навчальних програм із дисциплін кафедри.

– Аграрне право України: програма навчальної дисципліни й плани семінарських (практичних) занять / Н.С. Гавриш, Н.Ю. Гальчинська, А.Й. Годованюк, Х.А. Григор'єва, Т.Є. Харитонова. – О. : Принт бістро, 2015. – 60 с.

– Екологічне право України: програма навчальної дисципліни й плани семінарських (практичних) занять / [І.І. Каракаш, Л.А. Калишук, А.І. Черемнова, І.Є. Чумаченко, В.О. Юрескул]. – О. : Принт бістро, 2015. – 112 с.

– Платонова Є.О. Набуття та реалізація прав на землю в Україні: програма та плани семінарських (практичних) занять / Є.О. Платонова, Т.Є. Харитонова, С.Л. Гоштинар. – О. : Фенікс, 2013. – 60 с.

– Environmental Law of Ukraine. Working Programme on the course of English lectures for Law students and Post-Graduates / T. Kharitonova, I. Karakash, V. Yureskul, A. Cheremnova, I. Chumachenko, L. Kanivets, M. Zaveriukha. – Odessa : Yurydychna literature, 2017. – 124 с. – (Series “Manuals of the department of agrarian, land and ecological law of the National University “Odessa Law Academy”).

Із метою постійного підвищення рівня викладання навчальних дисциплін члени кафедри беруть участь у заходах, які спрямовані на вдосконалення знань і навичок у професійній сфері.

Провідні викладачі кафедри регулярно відвідують науково-практичні семінари, що організуються органами місцевого самоврядування, судами загальної юрисдикції та господарськими судами, органами прокуратури, Головним управлінням Держгеокадастру в Одеській області, управлінням екобезпеки тощо. Молоді викладачі й аспіранти кафедри брали активну участь у дистанційному вивченні курсів «Вступ до сталого розвитку» та «Упровадження сталого розвитку» Фонду Сендзимира (Sendzimir Foundation) й інтенсивного літнього курсу «Виклики сталого розвитку в Польщі» Фонду Сендзимира (Sendzimir Foundation у м. Кракові (Польща)). Науково-педагогічні кадри кафедри пройшли стажування з питань «Інноваційні освітні технології: досвід Європейського Союзу та його впровадження в процес підготовки юристів» у м. Братислава (Словацька Республіка).

Важливим напрямом діяльності кафедри аграрного, земельного й екологічного права є організація студентської наукової роботи. Лише за період із 2011 до 2016 р. під керівництвом викладачів кафедри в різноманітних наукових заходах узяли участь понад 900 студентів. Досягненню зазначеного результату сприяли такі заходи: підготовка студентів до участі в судових дебатах з екологічного права, які проводилися в Київському національному університе-



ті імені Тараса Шевченка, де студенти НУ «ОЮА» зайняли 2-ге місце серед інших ВУЗів України; функціонування на кафедрі тематичних студентських гуртків, на засіданнях яких обговорюються питання реформування земельного, аграрного й екологічного законодавства й права; організація студентських конференцій. Учасники заходів мають можливість під керівництвом провідних учених і викладачів кафедри поглиблено

досліджувати теоретичні та практичні проблеми, що виникають у відповідних сферах суспільних відносин.

Викладене вище дає право говорити про існування та розвиток Одеської школи аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права, яка займає належне місце серед провідних шкіл права України та гідно представляє Національний університет «Одеська юридична академія».